

Dr hab. Katarzyna Parzych-Blakiewicz, prof. UWM
Katedra Teologii Fundamentalnej, Dogmatycznej i Nauk Biblijnych
Wydział Teologii, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Recenzja rozprawy doktorskiej

ks. mgr. lic. Rafała Tomonia

pt. *Uniwersalna oryginalność wzoru Maryi w poświęceniu się Bogu w świetle nauczania księdza biskupa Matthew'a Francisa Ustrzyckiego, Niepokalanów 2022, ss. 357,*

**napisanej pod kierunkiem ks. bpa prof. dr. hab. Andrzeja F. Dziuby,
w Instytucie Maryjno-Kolbiańskim *Kolbianum* w Niepokalanowie Uniwersytetu
Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie**

Praca doktorska ks. mgr. lic. Rafała Tomonia, pt. *Uniwersalna oryginalność wzoru Maryi w poświęceniu się Bogu w świetle nauczania księdza biskupa Matthew'a Francisa Ustrzyckiego*, powstała w Instytucie Maryjno-Kolbiańskim *Kolbianum* w Niepokalanowie, pod kierunkiem ks. biskupa prof. dr. hab. Andrzeja Dziuby. Doktorant podjął w niej kwestię maryjną w nauczaniu homiletycznym ks. biskupa Matthew Francisa Ustrzyckiego, biskupa pomocniczego (obecnie seniora) w Hamilton, pochodzącego z rodziny polskich emigrantów, absolwenta rzymskiego *Angelicum*. Autor podjął refleksję nad źródłami, dokonując jej w kluczu dogmatów maryjnych. Skupił się na aspekcie egzystencjalnym, poszukując nauki o drogach uświęcenia wiernych Kościoła katolickiego. Z przytoczonych wypowiedzi bpa Ustrzyckiego wynika, że jest to koncepcja mariologii tradycjonalistycznej, wspierająca ruch na rzecz ogłoszenia tzw. piątego dogmatu maryjnego. Źródłami są homilie wygłoszone z różnych okazji, nie tylko świąt maryjnych, świadczące o duchowym przywiązaniu Kaznodziei do Najświętszej Maryi Panny i trosce o jakość życia chrześcijańskiego wiernych. Wzór Maryi jawi się w wypowiedziach Kanadyjskiego Biskupa, jako maryjny paradygmat dla chrześcijan pragnących rozwijać w sobie świętość.

Streszczenie dysertacji

Praca składa się ze wstępu, trzech rozdziałów, zakończenia, bibliografii i wykazu skrótów.

We wstępie przedstawiono autora źródłowego oraz wskazano na trzy wątki jako ważne w formowaniu wzoru świętości współczesnych członków Kościoła: autorytet Magisterium Kościoła w wypowiedzi dogmatycznej, związek kwestii zbawienia z kwestią mariologiczną oraz potrzeba ewangelizacji w zlaicyzowanym świecie.

Wymieniono cele pracy, opisano źródła podstawowe (wypowiedzi bpa Ustrzyckiego – kazania, homilie, przemowy, konferencje, refleksje, referaty – znajdujące się w archiwum prywatnym Biskupa) i pomocnicze (wybrane dokumenty spośród podstawowych źródeł teologicznych), literaturę podstawową (dokumenty z archiwów kościelnych oraz prasy lokalnej, dotyczące Biskupa Ustrzyckiego). Podano także krótką zawartość rozdziałów.

W rozdziale pierwszym, pt. „Dziewica słuchająca i modląca się”, wskazano na Maryję jako osobowy wzór cnót teologicznych (wiara, nadzieja i miłość) i moralnych (roztropność, sprawiedliwość, męstwo i umiarkowanie). Charakterystyka Maryi skupiona jest na Jej miłości Boga i bliźniego. Miłość jest tu ukazana jako zabezpieczenie przed nienawiścią, przynosząca owoce w osobie i jej relacjach z innymi, a także jako gwarant cnót potrzebnych do życia społecznego, organizowanego według woli Bożej. Taką miłość ukazano jako źródło miłosierdzia, ofiarności, altruizmu, sprawiedliwości, odwagi formowanej we współdziałaniu ze Stwórcą.

W rozdziale drugim, zatytułowanym „Niepokalane Poczucie”, wskazano na „model Niepokalanej” jako osoby dojrzałej do w pełni wolnego wyboru, a także na „naturalny porządek solidarności Niepokalanej z potrzebującymi zbawienia”. Przedstawiono tu Niepokalaną w Jej życiu osobistym, rodzinnym i społecznym, akcentując wątek macierzyństwa. Ukazano Ją jako osobę świętą, bez jakiegokolwiek grzechu, której życie i postępowanie jest możliwe do naśladowania przez katolików zaangażowanych w wypełnianie zadań stanowych, zwłaszcza rodzicielskich.

W rozdziale trzecim, pt. „Udział Wniebowziętej Matki i Królowej w dziele Odkupiciela”, jest przedstawiony macierzyński wymiar pośrednictwa Maryi oraz kobiece poświęcenie się Bogu. Zebrano tu wątki dotyczące dynamiki realizacji królestwa Bożego, ewangelizacji, praktyk pobożnościowych i udziału w liturgii, ekumenizmu oraz zaangażowania wiernych we współpracę z łaską Bożą jako niezbędną do uświęcenia każdego dnia.

W zakończeniu Autor streszcza rozdziały oraz podaje wnioski dotyczące modelu świętości ukazanej w osobie Maryi, a także charakteryzuje maryjny aspekt przepowiadania bpa Ustrzyckiego, odnosząc się do „*Marialis cultus*” Pawła VI. Stwierdza, że pobożność maryjna wspiera wiernych w zbliżaniu się do Boga i zacieśnianiu więzi wewnątrzkościelnych. Autor konkluduje, że w środowisku kanadyjskim naśladowanie Maryi prowadzi do odkrycia na nowo autorytetu Kościoła i wartości Pisma Świętego. W nauczaniu bpa Ustrzyckiego, naśladowanie Maryi przez katolików przedstawione jest jako droga uświęcenia, które ujawnia się w rozwoju jednostki i społeczeństwa. Myśl mariologiczna bpa Ustrzyckiego jest ukierunkowana antropologicznie, gdyż chodzi w niej o prowadzenie człowieka do Boga. Jest oparta na fundamencie chrystologicznym ze względu na poczęcie i zrodzenie Słowa Bożego. Przenika ją wątek pneumatologiczny, który oznacza wypełnienie człowieka łaską uzdalniającą do duchowego zrodzenia Jezusa.

Ocena strony merytorycznej

Dysertacja jest usystematyzowaniem myśli maryjnej bpa Ustrzyckiego, zawartej w jego nauczaniu popularyzującym model tradycyjnej pobożności maryjnej w zlaicyzowanym środowisku współczesnego społeczeństwa kanadyjskiego (por. s. 14). Jej celem jest ukazanie modelu pobożności maryjnej jako drogi świętości dla współczesnego pokolenia katolików (por. s. 15). We wstępie Autor zapowiada, że studium „prezentuje analizę wypowiedzi biskupa Ustrzyckiego ukazujących pobożność maryjną, jej znaczenie, transformację, kształt, zasięg oraz wpływ na jednostkę i społeczeństwo” (s. 15). W dysertacji nie ma jednak prezentacji badań ani wyników badań dotyczących zasięgu oraz wpływu na jednostkę i społeczeństwo pobożności maryjnej. Takie badania nie należą do kompetencji teologiczno-systematycznych, a więc nie wiadomo dlaczego zostały zaanonsowane we wstępie. Niemniej, został zrealizowany cel badań w odniesieniu do teologicznej systematyzacji i prezentacji myśli maryjnej bpa Ustrzyckiego oraz jej znaczenia duszpasterskiego.

Źródła podstawowe dla opracowania tematu głównego obejmują anglojęzyczne (wyjątkowo włoskie lub polskie) wypowiedzi Biskupa Ustrzyckiego – homilie, konferencje, nauki rekolekcyjne, refleksje, referaty – znajdujące się w zbiorach prywatnych autora źródłowego. Dobór źródeł podstawowych jest elementem oryginalnym, ze względu na brak opracowań bezpośrednio dotyczących tych pism. Jest to element wartościowy ze względu na poddanie opracowaniu naukowemu źródeł teologicznych należących do nauczania pasterskiego dotychczas nieopracowanego systematycznie. Jednocześnie stanowi on trudność badawczą, gdyż z tekstu będącego wypowiedzią o charakterze popularnym należy wyłonić wątki dogmatyczne, skomentować i sformułować syntezę i wnioski w narracji odpowiadającej tekstowi naukowemu. W tekście głównym Doktorant przytacza źródła podstawowe bardzo obficie, w wersji polskojęzycznej własnego przekładu, dołączając oryginalną wersję językową. W ten sposób daje czytelnikowi dostęp do wypowiedzi źródłowej, która nie jest upowszechniona w żadnej bibliotece, archiwum ani wydaniu. Uwzględnione są też źródła teologiczne, obejmujące nauczanie papieskie, zwłaszcza Pawła VI, Jana Pawła II, Benedykta XVI, Franciszka, a także Soboru Watykańskiego II i inne dokumenty posoborowe. Opracowania tworzące stan badań dla tezy głównej stanowią dość duży zbiór opracowań. Są to publikacje anglojęzyczne i polskojęzyczne, przeważnie o tematyce mariologicznej. Dobór źródeł teologicznych jest adekwatny do przedstawianych kwestii maryjnych i mariologicznych.

Autor dysertacji prezentuje analizę wypowiedzi biskupich pod kątem wyłonienia z nich treści mariologicznych. Wybrane fragmenty zostały wynotowane, a następnie zebrane i zestawione w ciąg narracji prezentującej źródła podstawowe. Całość jest uporządkowana w kluczu etyczno-moralnym, utworzonym na schemacie cnót teologicznych i moralnych oraz prowadzącym do nakreślenia obrazu etycznego Maryi jako tej, która jest wzorem do naśladowania przez chrześcijan. W ten sposób Doktorant dowodzi, że autor źródłowy rozwija ideę mariologiczną Pawła VI, wyrażoną w adhortacji apostołskiej „*Marialis cultus*”. Jest to osiągnięcie, które ma znaczenie dla

lepszego zrozumienia i rozwoju koncepcji świętości w posoborowym nauczaniu Kościoła i praktyce duszpasterskiej. Podkreśla bowiem, że pobożność maryjna przyczynia się do formowania w wiernych postawy służby Bogu, zgodnej z założeniami chrystologicznymi i celami eklezjologicznymi.

Ocena strony formalnej

Struktura pracy oddaje profil antropologiczno-eklezjologiczny mariologii, skorelowany z soborowym modelem mariologii jako podporządkowanej wspólnotowej koncepcji Kościoła. Podział jest logiczny. Mankamentem jest tytulatura, w której nie jest zachowana jednolitość stylu, przeważnie są użyte równoważniki zdań (np. 1.2.3.2. *Hart cnoty Niepokalanej*), ale czasem zdania (np. 1.2.3.3. *Pomaga przewyciężyć strach nawet przed śmiercią*). Zdarza się też niejasność anonsu zawartego w tytule, np. „2.1.2.3. *Wpływ niepokalanego macierzyństwa Dziewicy*” – „wpływ” na co?

Bibliografia jest obszerna, podzielona na dwie części. W części I są umieszczone źródła właściwe, obejmujące pisma bpa Ustrzyckiego oraz źródła teologiczne, obejmujące Pismo Święte, dokumenty soborowe, nauczanie papieskie, dokumenty Stolicy Apostolskiej. W części II jest zawarta bibliografia obejmująca opracowania naukowe oraz literaturę wspomagającą – czyli teksty nienaukowe, istotne dla przedstawienia tematu głównego. Niezrozumiałe jest, dlaczego do podzbioru „opracowania nienaukowe” (w części II) zaliczone zostały pozycje naukowe, np.: Kowalczyk S., *Filozofia Boga*, RW KUL, Lublin 1997; Kowalczyk S., *Zarys filozofii człowieka*, Wydawnictwo Diecezjalne, Sandomierz 1990; Krasieński J., *Homo religiosus. Podmiotowo-personalistyczne ujęcie fenomenu religijnego*, Wydawnictwo Diecezjalne, Sandomierz 2003; Lewiński W., *Fizjologia Zwierząt*, Wydawnictwo „OPERON”, Reda 1995; Marion J-L., *God without being*, tłum. T. A. Carlson, The University of Chicago Press, London 2018; Parzych-Blakiewicz K., *Hagiografia kobieca w modlitwach litanijnych*, w: *Święte i święci. Kult i wizerunek świętych w tekstach kultury*, red. E.M. Kur, B. Wałęciuk-Dejneka, Siedlce 2016, s. 201-212; Parzych-Blakiewicz K., *Kult św. Antoniego Padewskiego w wypowiedziach społecznościowych polskich internautów*, w: *Święty Antoni z Padwy w wierze, kulcie, teologii i sztuce. Perspektywa regionalna i uniwersalna*, red. K. Parzych-Blakiewicz, Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne, Olsztyn 2013, s. 179-190; Parzych-Blakiewicz K., *Teologiczny paradygmat św. Marii Magdaleny spotkania ze Zmartwychwstałym na podstawie wypowiedzi papieża Franciszka*, w: *Św. Maria Magdalena w wierze, pobożności, teologii i sztuce – dawniej i dziś. Perspektywa uniwersalna i regionalna*, red. J. Jezierski, K. Parzych-Blakiewicz, P. Rabczyński, Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne, Olsztyn 2015, s. 377-388; Pieper J., *The four cardinal virtues*, University of Notre Dame Press, Notre Dame 2016; Rusecki M., *Istota i geneza religii*, Wydawnictwo Diecezjalne, Lublin-Sandomierz 1997; White T.J., *The Light of Christ. An introduction to Catholicism*, The Catholic University of America Press, Washington 2017.

W tekście głównym Autor często przytacza wypowiedź źródłową w wersji polskojęzycznej, zaś w przypisie podaje brzmienie oryginalne wraz z informacją

bibliograficzną. Jest to poprawne, ale od chwili użycia wypowiedzi bpa Ustrzyckiego jako źródła do badań naukowych, wypowiedzi te powinny być udostępnione powszechnie – czy to przez umieszczenie w archiwum kurialnym/diecezjalnym, czy w bibliotece, czy też przez publikację internetową chociażby na prywatnej stronie internetowej, nawet gdyby wymagało to logowania. Źródła, których Doktorant użył do badań, nie powinny pozostać w archiwum prywatnym!

Język wypowiedzi jest zrozumiały, aczkolwiek są nieporadności językowe i błędy. Doktorant ma skłonność do używania neologizmów, które w odbiorze czytelnika polskiego brzmią dziwnie. Być może wynika to ze skłonności poetyckich, stąd uleganie pokusie, aby użyć języka nietypowego. Być może jest to nadmierna chęć unaukowania wypowiedzi, które ostatecznie brzmią nietypowo dla teologicznej wypowiedzi naukowej. Zob. np. sformułowania i wyrażenia: wirtualność wiary (s. 19), uniwersalną oryginalność (s. 27, 86), puryfikującą moc nadziei (s. 52), w nadziei bez toksycznego demiurga zuchwałej rozpaczy (w tytule 1.1.2.2.)

Poniżej przytaczam przykłady niepoprawnych lub niefortunnych wypowiedzi:

- s. 14 – „Warto zatem, zanim odstawi się Niepokalaną do wyimaginowanego kąta egoistycznego narcyzmu lub za drzwi intelektualnie zdeptanej wiary oraz wynaturzonej miłości bez nadziei, jeszcze raz spojrzeć w sposób praktyczny na uniwersalną oryginalność wzoru Najświętszej Maryi Panny w nieograniczonym poświęceniu się Bogu, pomijając wszelkie różnice oraz uwarunkowania czasowe, kulturowe i światopoglądowe” – wypowiedź bardziej poetycka niż naukowa.
- s. 18 – „Wzór Niepokalanej przedstawiany przez biskupa pomocniczego z diecezji Hamilton charakteryzuje ogromna oryginalność w odniesieniu do każdej jednostki przez dobrowolne zawierzenie się Bogu” – niezrozumiałe.
- s. 24 – „odnośnie doktryny”, s. 43 - „odnośnie starzenia się”, s. 105 - „odnośnie słabości”, s. 109 – „odnośnie Niepokalanej”, s. 149 – „odnośnie wzajemnej” – powinno być: odnośnie do...
- s. 52 – „Populistyczna akceptacja ludzkiej słabości w imię politycznej poprawności wynika paradoksalnie z lęku przed byciem medialnie zlincowanym i prowadzi w otchłań rozpaczy. Tutaj uwidacznia się nieugaszona potrzeba realizacji błogosławieństw wzorem Niepokalanej Pani wsłuchanej w puryfikującą moc nadziei płynącej z poddania się Chrystusowi” – niepotwierdzona teza.
- s. 85 – „za rodziny, które mają problemy” – powinno być: mają
- s. 86, 163, 207 – „Magnifikat” – powinno być: Magnificat
- s. 95 – „Chrystusa wzywa osoby cierpiące” – powinno być: Chrystus wzywa osoby cierpiące
- s. 193 – „jednostki., rodziny” – zbędna kropka
- s. 300 – „Dzięki maryjnej postawie słuchania i modlitwy mieszkańiec Ontario może na nowo odkrywać autorytet i wartość Kościoła...” – zdanie to jest prawdziwe nie tylko dla mieszkańców Ontario.
- s. 336, śródtytuł w Bibliografii – „BENEDIKT” – powinno być: BENEDYKT, skoro imiona pozostałych papieży są podawane w wersji polskiej.
- s. 112, 182, 353 – „Kączkowska” – powinno być: Kączkowska.

Ponadto zdarza się brak jednolitości w interpunkcji przy odnośnikach do przypisów – czasem znak jest za cyfrą a czasem przed nią – zob. np. s. 53, przyp.: 262 i 265 vs. 263 i 264. Są też uchybienia interpunkcyjne w tekście głównym.

Na stronie 16 Doktorant stwierdza, że w rozprawie zostaje „zachowany (zgodnie z wolą ich autora wyrażoną podczas ostatniej rozmowy 2 lutego 2022 r.) oryginalny charakter cytowanych wypowiedzi i tytułów z uwzględnieniem wielkości, grubości czcionki i podkreśleń”. Nie jest wyjaśnione jaka jest intencja autora źródłowego w przyjęciu różnych formatów wyróżnienia tytułów lub fragmentów wypowiedzi (wersaliki, pogrubienia, podkreślenia, łączenie formatów). W tekście, który ma być wygłoszony, takie wyróżnienia mają sens, gdyż pomagają mówcy w zachowaniu odpowiedniej gestykulacji oraz intonacji głosu; pełnią rolę oznaczeń emocjonalnych. Natomiast jeśli wyróżnienia mają być uhonorowane jako źródłowe w tekście naukowym, należy „przetłumaczyć emocje”, przekładając skalę emocji na wagę merytoryczną jaką autor źródłowy przypisuje określonym wypowiedziom. Tymczasem Doktorant nie wyjaśnia oznakowań, ale bezrefleksyjnie przenosi wyróżnienie z tekstu przeznaczonego do wypowiedzi ustnej na tekst będący pisemną wypowiedzią naukową. O ile w tekście przygotowanym do odczytania takie wyróżnienia mogą pomóc w dobraniu odpowiedniej intonacji, to w tekście naukowym, bez wyjaśnienia co oznaczają poszczególne wyróżnienia, nic one nie znaczą lub nawet utrudniają percepcję. Jeśli jednak autorowi tekstu naukowego zależy na zachowaniu różnorodności oryginalnych wyróżnień, powinien wyjaśnić czytelnikowi co one oznaczają i dlaczego je stosuje, przy czym uzasadnienie powinno być powiązane z realizacją celu badawczego.

Pytania do dyskusji

Lektura dysertacji zachęca do podjęcia dyskusji. W związku z tym proszę Doktoranta o odpowiedź na następujące pytania:

1. Na czym polega „innovacyjność” rozwiązania problemów życia osobistego, rodzinnego i społecznego, sugerowana przez bpa Ustrzyckiego? (por. s. 16)
2. Czym charakteryzuje się oryginalność pobożności maryjnej społeczeństwa kanadyjskiego, będąc opartą na Piśmie Świętym, nauczaniu Kościoła, tradycji i liturgii? W czym tradycja kanadyjska pobożności maryjnej różni się od innych tradycji, gdzie wszystkie tradycje zachowują (a przynajmniej powinny) komplementarność z Tradycją Kościoła? (por. s. 18)
3. W zakończeniu, na s. 301, czytamy: „W pracy wykazano, że dostrzegając tak wiele pozytywnych cech drogi wiodącej do naśladowania Maryi, biskup Ustrzycki był jednocześnie świadomy różnych zagrożeń”. Jakie zagrożenia bp Ustrzycki widzi w drogach wiodących do naśladowania Maryi?
4. Jakie jest stanowisko papieża Franciszka na temat tzw. piątego dogmatu maryjnego?

Ocena końcowa

Rozprawa doktorska ks. mgr. lic. Rafała Tomonia, przygotowana pod opieką naukową ks. bpa prof. dr. hab. Andrzeja F. Dziuby, jest oryginalna w zakresie podjęcia badań nad spuścizną homiletyczną nauczania biskupiego Matthew Francisa Ustrzyckiego. Dostarcza środowisku teologów polskich wiedzy na temat przepowiadania maryjnego jednego z kanadyjskich biskupów. Doktorant relacjonuje wypowiedzi źródłowe – niedostępne publicznie, zestawiając je w formie przekładów własnych. Tekst ujawnia dostateczną znajomość zagadnień teologicznych w przedmiocie dogmatycznym, w zakresie mariologicznym oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej nad źródłami teologicznymi stanowiącymi wypowiedzi popularne o charakterze kerygmaticznym. W związku z powyższym, rozprawa doktorska ks. mgr. lic. Rafała Tomonia, pt. *Uniwersalna oryginalność wzoru Maryi w poświęceniu się Bogu w świetle nauczania księdza biskupa Matthew'a Francisa Ustrzyckiego*, spełnia wymogi określone w ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2016 r. poz. 882 i 1311) art. 13 ust. 1. Uznając ją za cenną w zakresie doboru źródeł podstawowych i prezentującą wystarczający poziom wiedzy teologicznej i umiejętności naukowych Doktoranta, wnoszę do Rady Dyscypliny Nauk Teologicznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie o dopuszczenie Doktoranta do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Ponadto sugeruję, aby źródła obejmujące pisma bpa Ustrzyckiego zostały zebrane w jeden zbiór i udostępnione Czytelnikom, co najmniej jako aneks do recenzowanej dysertacji, złożony w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

Dr hab. Katarzyna Parzych-Blakiewicz, prof. UWM

Olsztyn, 31 lipca 2023 r.